

Teismo praktikos rinkinys

TEISINGUMO TEISMO (antroji kolegija) SPRENDIMAS

2023 m. birželio 8 d.*

„Prašymas priimti prejudicinį sprendimą – Kelionės paslaugų paketai ir susijusių kelionės paslaugų rinkiniai – Direktyva (ES) 2015/2302 –12 straipsnio 2 – 4 dalys – Nutraukta kelionės paslaugų paketo sutartis – Neišvengiamos ir nepaprastos aplinkybės – COVID-19 pandemija – Atitinkamo keliautojo sumokėtų sumų, susijusių su kelionės paslaugų paketu, grąžinimas – Pinigų sumos grąžinimas arba lygiavertė kompensacija kupono forma – Pareiga suteikti kompensaciją šiam keliautojui ne vėliau kaip per 14 dienų nutraukus atitinkamą sutartį – Laikina šios pareigos išimtis – Pagal nacionalinę teisę priimto sprendimo padarinių pakeitimas laiko atžvilgiu ir šiai pareigai prieštaraujančių nacionalinės teisės aktų panaikinimas“

Byloje C-407/21

dėl *Conseil d'État* (Valstybės Taryba, Prancūzija) 2021 m. liepos 1 d. sprendimu, kurį Teisingumo Teismas gavo 2021 m. liepos 2 d., pagal SESV 267 straipsnį pateikto prašymo priimti prejudicinį sprendimą byloje

Union fédérale des consommateurs – Que choisir (UFC – Que choisir),

Consommation, logement et cadre de vie (CLCV)

prieš

Premier ministre,

Ministre de l'Économie, des Finances et de la Relance

TEISINGUMO TEISMAS (antroji kolegija),

kurį sudaro kolegijos pirmininkė A. Prechal (pranešėja), teisėjai M. L. Arastey Sahún, F. Biltgen, N. Wahl ir J. Passer,

generalinė advokatė L. Medina,

posėdžio sekretorius D. Dittert, skyriaus vadovas,

atsižvelgęs į rašytinę proceso dalį ir įvykus 2022 m. birželio 1 d. posėdžiui,

* Proceso kalba: prancūzų.

išnagrinėjęs pastabas, pateiktas:

- *Union fédérale des consommateurs – Que choisir (UFC – Que choisir)* ir *Consommation, logement et cadre de vie (CLCV)*, atstovaujamų *avocats* R. Froger ir A. Londoño López,
- Prancūzijos vyriausybės, atstovaujamos A. Daniel ir A. Ferrand,
- Belgijos vyriausybės, atstovaujamos S. Baeyens, P. Cottin ir T. Willaert,
- Čekijos vyriausybės, atstovaujamos S. Šindelková, M. Smolek ir J. Vlácil,
- Danijos vyriausybės, atstovaujamos V. Pasternak Jørgensen ir M. Søndahl Wolff,
- Italijos vyriausybės, atstovaujamos G. Palmieri, padedamos *avvocati dello Stato* F. Severi ir M. Cherubini,
- Slovakijos vyriausybės, atstovaujamos E. V. Drugda, S. Ondrášiková ir B. Ricziová,
- Europos Komisijos, atstovaujamos B.-R. Killmann, I. Rubene ir C. Valero,

susipažinęs su 2022 m. rugsėjo 15 d. posėdyje pateikta generalinės advokatės išvada,

priima šį

Sprendimą

- 1 Prašymas priimti prejudicinį sprendimą pateiktas dėl 2015 m. lapkričio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos (ES) 2015/2302 dėl kelionės paslaugų paketų ir susijusių kelionės paslaugų rinkinių, kuria iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2006/2004 ir Direktyva 2011/83/ES bei panaikinama Tarybos direktyva 90/314/EEB (OL L 326, 2015, p. 1), 12 straipsnio išaiškinimo.
- 2 Šis prašymas pateiktas nagrinėjant *Union fédérale des consommateurs – Que choisir (UFC – Que choisir)* ir *Consommation, logement et cadre de vie (CLCV)* ginčą su Ministru Pirmininku ir ekonomikos, finansų ir ekonomikos atsigavimo ministru, susijusį su prašymu dėl įgaliojimų viršijimo panaikinti 2020 m. kovo 25 d. Potvarkį Nr. 2020-315 dėl kai kurių turistinių kelionių ir apgyvendinimo sutarčių nutraukimo finansinių sąlygų, esant išimtinių ir neišvengiamų arba *force majeure* aplinkybių (JORF, 2020 m. kovo 26 d., dokumentas Nr. 35) (toliau – Potvarkis Nr. 2020-315).

Teisinis pagrindas

Sąjungos teisė

Direktyva 2015/2302

3 Direktyvos 2015/2302 5, 31 ir 46 konstatuojamosiose dalyse nustatyta:

„(5) <...> [b]ūtina suderinti teises ir pareigas, kylančias iš sutarčių, susijusių su kelionės paslaugų paketais ir susijusių kelionės paslaugų rinkiniais, kad toje srityje būtų galima sukurti tikrą vartotojų vidaus rinką, užtikrinant tinkamą aukšto lygio vartotojų apsaugos ir verslininkų konkurencingumo pusiausvyrą;

<...>

(31) keliautojai taip pat turėtų galėti bet kuriuo metu iki paketo pradžios nutraukti kelionės paslaugų paketo sutartį sumokant tinkamą ir pagrįstą sutarties nutraukimo mokestį, atsižvelgiant į numatomą išlaidų sumažėjimą bei pajamas, kurias numatoma gauti iš alternatyvaus kelionės paslaugų panaudojimo. Jie taip pat turėtų turėti teisę nutraukti kelionės paslaugų paketo sutartį nemokant jokio sutarties nutraukimo mokesčio, jeigu atsiranda neišvengiamų ir nepaprastų aplinkybių, kurios darys didelį poveikį paketo vykdymui. Tokios aplinkybės gali būti, pavyzdžiui, karas, kitos rimtos saugumo problemos, pavyzdžiui, terorizmas, didelė rizika žmonių sveikatai, pavyzdžiui, rimtos ligos protrūkis kelionės tikslo vietoje, arba gaivalinės nelaimės, pavyzdžiui, potvyniai ar žemės drebėjimai, arba meteorologinės sąlygos, dėl kurių tampa neįmanoma į kelionės tikslo vietą keliauti saugiai, kaip buvo susitarta kelionės paslaugų paketo sutartyje;

<...>

(46) turėtų būti patvirtinta, kad keliautojai negali atsisakyti šia direktyva suteikiamų teisių, o organizatoriai ar prekiautojai, padedantys įsigyti susijusių kelionės paslaugų rinkinius, negali išvengti atsakomybės teigdami, kad jie paprasčiausiai veikia kaip kelionės paslaugų teikėjai, tarpininkai ar atlieka bet kurias kitas funkcijas.“

4 Šios direktyvos 1 straipsnyje nurodyta:

„Šia direktyva siekiama prisidėti prie tinkamo vidaus rinkos veikimo ir aukšto bei kuo vienesnio vartotojų apsaugos lygio užtikrinimo suderinant tam tikrus valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų aspektus, susijusius su keliautojų ir prekiautojų sudarytomis sutartimis dėl kelionės paketų ir susijusių kelionės paslaugų rinkinių.“

5 Minėtos direktyvos 3 straipsnyje nustatyta:

„Šioje direktyvoje vartojamų terminų apibrėžtys:

<...>

6. keliautojas – bet kuris asmuo, siekiantis sudaryti sutartį, arba turintis teisę keliauti pagal sudarytą sutartį, šios direktyvos taikymo srityje;

<...>

8. organizatorius – prekytojas, sujungiantis ir parduodantis arba siūlantis įsigyti paketus, tiesiogiai arba per kitą prekytoją, arba drauge su kitu prekytoju, arba prekytojas, perduodantis keliautojo duomenis kitam prekytojui <...>;

<...>

12. neišvengiamos ir nepaprastos aplinkybės – padėtis, kurios šalis, kuri remiasi tokia padėtimi[,] negali valdyti, ir kurios pasekmių nebūtų buvę galima išvengti, net jei būtų imtasi visų pagrįstų priemonių;

<...>“

6 Minėtos direktyvos 4 straipsnyje „Suderinimo lygis“ numatyta:

„Valstybės narės nacionalinėje teisėje neturi palikti galioti ar priimti nuostatų, nukrypstančių nuo šioje direktyvoje įtvirtintų nuostatų, įskaitant griežtesnių ar švelnesnių nuostatų, kuriomis būtų užtikrinama nevienodo lygio keliautojų apsauga, nebent šioje direktyvoje būtų numatyta kitaip.“

7 Direktyvos 2015/2302 12 straipsnyje „Kelionės paslaugų paketo sutarties nutraukimas ir teisė atsisakyti sutarties iki paketo pradžios“ nustatyta:

„1. Valstybės narės užtikrina, kad keliautojas galėtų bet kuriuo metu nutraukti kelionės paslaugų paketo sutartį iki paketo pradžios. Kai keliautojas nutraukia kelionės paslaugų paketo sutartį pagal šią dalį, gali būti reikalaujama, kad jis organizatoriui sumokėtų tinkamą ir pagrįstą sutarties nutraukimo mokestį. <...>

2. Nepaisant 1 dalies, keliautojas turi teisę nutraukti kelionės paslaugų paketo sutartį iki paketo pradžios nemokėdamas jokio sutarties nutraukimo mokesčio, jeigu kelionės tikslo vietoje ar visiškai greta atsiranda neišvengiamų ir nepaprastų aplinkybių, darančių didelį poveikį paketo vykdymui arba darančių didelį poveikį keleivių nuvežimui į kelionės tikslo vietą. Jei kelionės paslaugų paketo sutartis nutraukiama pagal šią dalį, keliautojas turi teisę į visų sumokėtų sumų už paketą grąžinimą, bet jam nesuteikiama teisė papildomai gauti žalos atlyginimą.

3. Organizatorius gali nutraukti kelionės paslaugų paketo sutartį ir grąžinti keliautojui visas sumokėtas sumas už paketą, bet neprivalo papildomai atlyginti žalą, jeigu:

<...>

b) dėl neišvengiamų ir nepaprastų aplinkybių organizatorius negali įvykdyti sutarties ir jis be nepagrįsto delsimo iki paketo pradžios praneša keliautojui apie sutarties nutraukimą.

4. Organizatorius grąžina bet kokias sumas, kurias nurodyta grąžinti pagal 2 ir 3 dalis, arba remdamasis 1 dalimi grąžina bet kokias sumas, kurios buvo sumokėtos keliautojo arba jo vardu už paketą, iš jų išskaičiuodamas atitinkamą sutarties nutraukimo mokestį. Tokios sumokėtos sumos keliautojui grąžinamos arba kompensuojamos be nepagrįsto delsimo ir bet kuriuo atveju ne vėliau kaip per 14 dienų po kelionės paslaugų paketo sutarties nutraukimo.

<...>“

8 Šios direktyvos 23 straipsnyje „Privalomasis direktyvos pobūdis“ nurodyta:

„<...>

2. Keliautojai negali atsisakyti teisių, jiems suteiktų nacionalinėmis priemonėmis, kuriomis ši direktyva perkeliama į nacionalinę teisę.

3. Keliautojas nėra įpareigojamas jokiais sutartiniais susitarimais ar savo pareiškimais, kuriais tiesiogiai ar netiesiogiai atsisakoma pagal šią direktyvą keliautojams suteikiamų teisių arba jos apribojamos, arba kuriais siekiama išvengti šios direktyvos taikymo.“

Rekomendacija (ES) 2020/648

9 2020 m. gegužės 13 d. Komisijos rekomendacijos (ES) 2020/648 dėl čekių, kurie keleiviams ir keliautojams siūlomi kaip alternatyvi kompensacija už kelionių paslaugų paketus ir transporto paslaugas, atšauktus dėl COVID-19 pandemijos (OL L 151, 2020, p. 10), 9, 13–15, 21 ir 22 konstatuojamosiose dalyse nustatyta:

„(9) Direktyvoje [2015/2302] nustatyta, kad tais atvejais, kai kelionės paslaugų paketas atšaukiamas dėl „neišvengiamų ir nepaprastų aplinkybių“, keliautojai turi teisę atgauti visas už paketą sumokėtas sumas, kurios jiems grąžinamos nepagrįstai nedelsiant ir bet kuriuo atveju ne vėliau kaip per 14 dienų nuo sutarties nutraukimo dienos. Šiomis aplinkybėmis organizatorius gali pasiūlyti keliautojui kompensaciją čekio forma. Tačiau ši galimybė neatima iš keliautojų teisės į pinigų grąžinimą;

<...>

(13) dėl COVID-19 pandemijos atšaukus daugybę reisų ir kelionių pinigų srautas, ir pajamos transporto ir kelionių sektoriuose prarado stabilumą. Likvidumo problemas, su kuriomis susidūrė organizatoriai, dar labiau paaštrina tai, kad jie keliautojams turi grąžinti visą už paslaugų paketą sumokėtą sumą, nors patys ne visuomet laiku atgauna pinigus už paketą sudarančias iš anksto apmokėtas paslaugas. Dėl to kelionių ekosistemoje *de facto* gali nesąžiningai pasiskirstyti našta veiklos vykdytojams;

(14) jei organizatoriai ar vežėjai tampa nemokūs, kyla pavojus, kad daugeliui keliautojų ir keleivių nebus grąžinta jokia suma, nes jų teisė reikalauti kompensacijos iš organizatorių ir vežėjų nėra apsaugota. Ta pati problema gali kilti tarp įmonių tais atvejais, kai organizatoriai kaip kompensaciją už iš anksto apmokėtas paslaugas gauna čekį iš vežėjų, o šie vėliau tampa nemokūs;

(15) jei čekiai, kaip alternatyva piniginei kompensacijai, taptų patrauklesni, juos rinktūsi daugiau keleivių ir keliautojų. Tai padėtų sumažinti vežėjų ir organizatorių likvidumo problemas ir galiausiai galėtų geriau apsaugoti keleivių ir keliautojų interesus;

<...>

- (21) kalbant apie galimus papildomus likvidumo poreikius, kurių gali kilti kelionių ir transporto sektorių veiklos vykdytojams, pažymėtina, kad 2020 m. kovo 19 d. [Europos] Komisija, remdamasi [SESV] 107 straipsnio 3 dalies b punktu, priėmė Laikinąją valstybės pagalbos priemonių, skirtų ekonomikai remti reaguojant į dabartinę COVID-19 krizę, sistemą <...>, skirtą dideliems valstybių narių ekonomikos sutrikimams atitaisyti. <...>
- (22) laikinoji sistema iš esmės taikoma visiems sektoriams ir įmonėms, įskaitant transporto ir kelionių įmones, pripažįstant, kad transportas ir kelionės yra vieni smarkiausiai paveiktų sektorių. Ja siekiama pašalinti likvidumo trūkumą, su kuriuo susiduria įmonės, pvz., leidžiant teikti tiesiogines dotacijas, taikyti mokesčių lengvatas, skirti valstybės garantijas paskoloms ir subsidijuojamas viešąsias paskolas. <...> Atsižvelgdamos į tai valstybės narės gali priimti sprendimus dėl paramos kelionių ir transporto sektorių veiklos vykdytojams, kuria užtikrintų, kad būtų patenkinti su COVID-19 protrūkiu susiję kompensacijos prašymai ir taip užtikrinta keleivių ir vartotojų teisių apsauga ir vienodos sąlygos keleiviams ir keliautojams.“

10 Šios rekomendacijos 1 punkte nurodyta:

„Ši rekomendacija yra susijusi su čekiais, kuriuos vežėjai ir organizatoriai gali siūlyti keleiviams ir keliautojams kaip pinigines kompensacijos alternatyvą su sąlyga, kad keleivis arba keliautojas savanoriškai sutinka čekį priimti šiomis aplinkybėmis:

- a) jei nuo 2020 m. kovo 1 d. dėl priežasčių, susijusių su COVID-19 pandemija, vežėjas ar organizatorius atšaukė reisą ar kelionę; tokiu atveju remiamasi šiomis nuostatomis:

<...>

- 5) Direktyvos (ES) 2015/2302 12 straipsnio 3 ir 4 dalimis;

<...>“

Prancūzijos teisė

- 11 Potvarkis Nr. 2020-315 buvo priimtas remiantis *loi n° 2020-290, du 23 mars 2020, d'urgence pour faire face à l'épidémie de COVID-19* (2020 m. kovo 23 d. Įstatymas Nr. 2020-290 dėl ekstremalios situacijos priemonių, skirtų COVID-19 protrūkiui įveikti) (JORF, 2020 m. kovo 14 d., Dokumentas Nr. 2) Prancūzijos vyriausybei suteiktais įgaliojimais, „atsižvelgiant į ekonomines, finansines ir socialines [COVID]-19 pandemijos plitimo pasekmes ir priemonių, kurių imtasi siekiant apriboti šį plitimą, pasekmes, be kita ko, siekiant užkirsti kelią ūkinę veiklą vykdančių fizinių ir juridinių asmenų bei asociacijų veiklos nutraukimui ir jo poveikiui užimtumui“.
- 12 Pagal Potvarkio Nr. 2020-315 1 straipsnio II dalį, nukrypstant nuo Prancūzijos teisės nuostatų, kuriomis įgyvendinamos Direktyvos 2015/2302 12 straipsnio 2 ir 3 dalys, tuo atveju, kai kelionių ir atostogų paslaugų pardavimo sutartis „nutraukiama“ nuo 2020 m. kovo 1 d. iki rugsėjo 15 d., organizatorius arba agentas, užuot grąžinęs visas pagal „nutrauktą sutartį“ sumokėtas sumas, gali pasiūlyti kuponą, kuriuo klientas gali pasinaudoti tam tikromis sąlygomis. Šiame 1 straipsnyje nustatytos sąlygos, kuriomis keliautojas, nepasinaudojęs šiuo kuponu, turi teisę į visų už kelionę sumokėtų sumų grąžinimą.

- 13 Iš sprendimo dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą matyti, kad toks pasiūlymas turi būti pateiktas ne vėliau kaip per 3 mėnesius nuo pranešimo apie atitinkamos sutarties „nutraukimą“ ir galioja 18 mėnesių. Tik pasibaigus 18 mėnesių terminui ir atitinkamam klientui nesutikus gauti paslaugos, kuri yra tapati ar lygiavertė paslaugai, numatytai ir jam pasiūlytai „nutrauktoje sutartyje“, prekiautojas (verslininkas) privalo grąžinti visas pagal tą sutartį sumokėtas sumas.

Pagrindinė byla ir prejudiciniai klausimai

- 14 Ieškovės pagrindinėje byloje – dvi vartotojų teisių apsaugos asociacijos – kreipėsi į prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusi teismą, kad šis panaikintų Potvarkį Nr. 2020-315, teigdamos, jog šio potvarkio nuostatos pažeidė Direktyvos 2015/2302 12 straipsnį (jame, be kita ko, numatyta atitinkamo keliautojo teisė nutraukus kelionės paslaugų paketo sutartį dėl „neišvengiamų ir nepaprastų aplinkybių“ ne vėliau kaip per 14 dienų atgauti visas su šiuo paketu susijusias sumokėtas sumas) ir pakenkė laisvai konkurencijai bendrojoje rinkoje, taip pat šia direktyva siekiamam suderinimo tikslui.
- 15 Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas pažymi, kad Potvarkio Nr. 2020-315 nuostatos buvo priimtos siekiant apsaugoti šiose nuostatose nurodytų paslaugų teikėjų apyvartines lėšas ir mokumą tokiomis aplinkybėmis, kai daugiau nei 7 000 Prancūzijoje registruotų kelionių ir atostogų organizatorių dėl COVID-19 pandemijos, padariusios poveikį ne tik Prancūzijai ir daugumai Europos šalių, bet ir beveik visiems žemynams, susidūrė su precedento neturinčio masto užsakymų atšaukimu ir turėjo spręsti problemą dėl naujų užsakymų trūkumo, taigi atsidūrė labai sudėtingoje padėtyje, ir dėl tokių aplinkybių skubus visų mokėjimų, susijusių su taip atšauktomis paslaugomis, grąžinimas galėjo kelti grėsmę šių ūkio subjektų egzistavimui, taigi, ir klientų galimybei susigrąžinti šias sumokėtas sumas.
- 16 Be to, tas teismas nurodė, kad bendra kuponų, kuriuos Prancūzijos prekiautojai išdavė iki 2020 m. rugsėjo 15 d., t. y. Potvarkio Nr. 2020-315 taikymo laikotarpio pabaigos, suma sudaro maždaug 990 mln. EUR, o tai atitinka 10 % atitinkamo sektoriaus apyvartos įprastais metais.
- 17 Šiomis aplinkybėmis *Conseil d'État* (Valstybės Taryba, Prancūzija) nusprendė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui šiuos prejudicinius klausimus:
1. Ar [Direktyvos 2015/2302] 12 straipsnį reikia aiškinti kaip nustatantį kelionių organizatoriui pareigą nutraukus sutartį pinigais grąžinti visas už paslaugų paketą sumokėtas sumas, o gal kaip leidžiantį kompensuoti pasiūlant ekvivalentą, būtent sumokėtoms sumoms lygiavertį dydžio kuponą?
  2. Tuo atveju, jei toks kompensavimas suprantamas kaip pinigų grąžinimas, ar [COVID]-19 [pandemijos] sukelta sveikatos krizė ir jos pasekmės kelionių organizatoriams, kurių apyvarta dėl šios krizės sumažėjo apytiksliai nuo 50 iki 80 % ir atitinka daugiau kaip 7 % Prancūzijos bendro vidaus produkto ir kuriuose, kiek tai susiję su kelionės paslaugų paketų pardavėjais, Prancūzijoje dirba 30 000 darbuotojų, o jų apyvarta siekia beveik 11 mlrd. EUR, gali pateisinti nuostatą (prireikus, kokiomis sąlygomis ir kiek), leidžiančią organizatoriui laikinai nukrypti nuo prievolės grąžinti keliautojui visas už paslaugų paketą sumokėtas sumas per 14 dienų nuo sutarties nutraukimo, kaip numatyta [Direktyvos 2015/2302] 12 straipsnio 4 dalyje?

3. Jei į ankstesnį klausimą būtų atsakyta neigiamai: ar nurodytomis aplinkybėmis galima koreguoti sprendimo, kuriuo panaikinamas [Direktyvos 2015/2302] 12 straipsnio 4 daliai prieštaraujantis vidaus teisės aktas, padarinius laiko atžvilgiu?“

Dėl pirmojo klausimo

- 18 Pirmuoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia išsiaiškinti, ar Direktyvos 2015/2302 12 straipsnio 2 ir 3 dalys turi būti aiškinamos taip, kad tuo atveju, kai nutraukus kelionės paslaugų paketo sutartį šios kelionės organizatorius pagal šią nuostatą privalo grąžinti atitinkamam keliautojui visas už šį paketą sumokėtas sumas, toks grąžinimas apima tik šių sumų grąžinimą pinigais, ar, priešingai, šio kelionės organizatoriaus nuožiūra gali būti taikoma alternatyvi kompensacija, suteikiant sumokėtoms sumoms lygiavertį dydžio kuponą.
- 19 Reikia priminti, kad, remiantis Direktyvos 2015/2302 12 straipsnio 2 dalimi, keliautojas turi teisę nutraukti kelionės paslaugų paketo sutartį iki paketo pradžios nemokėdamas jokio sutarties nutraukimo mokesčio, jeigu kelionės tikslo vietoje ar visiškai greta atsiranda „neišvengiamų ir nepaprastų aplinkybių“, darančių didelį poveikį paketo vykdymui arba keliautojų nuvežimui į kelionės tikslo vietą. Jei kelionės paslaugų paketo sutartis nutraukiama pagal šią 2 dalį, keliautojas turi teisę į visų už minėtą paketą sumokėtų sumų grąžinimą.
- 20 Be to, pagal šios direktyvos 12 straipsnio 3 dalies b punktą, jei dėl „neišvengiamų ir nepaprastų aplinkybių“ atitinkamas kelionių organizatorius negali įvykdyti sutarties ir be nepagrįsto delsimo iki paketo pradžios praneša keliautojui apie nutrauktą sutartį, jis gali nutraukti tą sutartį ir grąžinti keliautojui visas už paketą sumokėtas sumas, bet neprivalo papildomai atlyginti žalą.
- 21 Dar daugiau, minėtos direktyvos 12 straipsnio 4 dalyje, be kita ko, nurodyta, kad sumokėtos sumos minėtam keliautojui grąžinamos arba kompensuojamos be nepagrįsto delsimo ir bet kuriuo atveju ne vėliau kaip per 14 dienų po tos pačios kelionės paslaugų paketo sutarties nutraukimo.
- 22 Nagrinėjamu atveju prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas pirmąjį klausimą pateikė atsižvelgdamas į tai, kad Prancūzijos vyriausybė priėmė Potvarkį Nr. 2020-315; jo 1 straipsniu kelionių organizatoriams buvo leista, kiek tai susiję su „sutarčių nutraukimais“, apie kuriuos pranešta laikotarpiu nuo 2020 m. kovo 1 d. iki rugsėjo 15 d., įvykdyti savo pareigą suteikti kompensaciją atitinkamam keliautojui ne vėliau kaip per 3 mėnesius nuo pranešimo apie atitinkamos kelionės paslaugų paketo sutarties „nutraukimą“, pasiūlant jam kuponą, kurio suma atitinka už šį paketą sumokėtas sumas, ir toks pasiūlymas galioja 18 mėnesių.
- 23 Siekiant atsakyti į klausimą, ar šis pasiūlymas gali būti laikomas „grąžinimu“, kaip tai suprantama pagal Direktyvos 2015/2302 12 straipsnio 2 ir 3 dalis, pirmiausia reikia pažymėti, kad šioje direktyvoje sąvokos „grąžinimas“ apibrėžtis nepateikta.
- 24 Be to, iš suformuotos jurisprudencijos matyti, kad terminų, kurių apibrėžtis nepateikiama Sąjungos teisėje, reikšmė ir apimtis turi būti nustatoma pagal jų įprastą reikšmę bendrinėje kalboje, atsižvelgiant į jų vartojimo kontekstą ir teisės aktų, kuriuose jie vartojami, tikslus (2021 m. kovo 18 d. Sprendimo *Kuoni Travel*, C-578/19, EU:C:2021:213, 37 punktą).
- 25 Pagal įprastą reikšmę bendrinėje kalboje žodis „grąžinti“ reiškia pinigų sumos, kurią asmuo išmokėjo arba avansu sumokėjo kitam asmeniui, atidavimą, o tai reiškia, kad antrasis asmuo šią sumą turi grąžinti pirmajam asmeniui. Tokia reikšmė aiškiai matyti ir iš visos

Direktyvos 2015/2302 12 straipsnio 2 ir 3 dalių formuluotės; joje nurodoma, kad grąžinimas susijęs su „vis[omis] sumokėt[omis] sum[omis]“ už paketą, o tai išsklaido bet kokias abejones dėl grąžinimo dalyko, nes jis susijęs su pinigų suma.

- 26 Darytina išvada, kad sąvoka „grąžinimas“, kaip tai suprantama pagal Direktyvos 2015/2302 12 straipsnio 2 ir 3 dalis, reiškia už paketą sumokėtų sumų grąžinimą pinigais.
- 27 Tokio aiškinimo nepaneigia Slovakijos vyriausybės argumentas, grindžiamas tuo, kad, kiek tai susiję su šia sąvoka, Direktyvos 2015/2302 12 straipsnio 4 dalies versijose vokiečių ir anglų kalbomis daromas terminologinis skirtumas tarp, viena vertus, šios direktyvos 12 straipsnio 1 dalyje numatyto sumų kompensavimo („reimbursement“ anglų k., „Rückzahlung“ vokiečių k.) ir, kita vertus, minėtos direktyvos 12 straipsnio 2 ir 3 dalyse numatyto jų „grąžinimo“ („refund“ anglų k., „Erstattung“ vokiečių k.); šios vyriausybės teigimu, toks grąžinimas taip pat apima ir kompensaciją kita nei pinigų forma.
- 28 Toks terminologinis skirtumas visiškai suderinamas su šių nuostatų aiškinimu, pagal kurį turi būti grąžinama pinigais; dar daugiau, net jei būtų kitaip, iš Teisingumo Teismo suformuotos jurisprudencijos matyti, jog vienoje iš Sąjungos teisės nuostatų kalbinių redakcijų vartojama formuluotė negali būti vienintelis šios nuostatų aiškinimo pagrindas ar įgyti prioriteto prieš kitas kalbines redakcijas, nes, esant įvairių kalbinių Sąjungos teisės teksto redakcijų neatitikimų, ši nuostata turi būti aiškinama atsižvelgiant į teisės akto, kurio dalis ji yra, kontekstą ir tikslą (šiuo klausimu žr. 2020 m. liepos 9 d. Sprendimo *Banca Transilvania, C-81/19, EU:C:2020:532, 33 punktą* ir jame nurodytą jurisprudenciją).
- 29 Direktyvos 2015/2302 12 straipsnio 2 ir 3 dalių kontekstas ir šios direktyvos tikslas tik patvirtina šio sprendimo 26 punkte pateiktą pažodinį aiškinimą.
- 30 Pirma, kiek tai susiję su šios nuostatų kontekstu, pažymėtina, jog tai, kad pagal šios direktyvos 12 straipsnio 4 dalį grąžinimas turi būti atliktas ne vėliau kaip per 14 dienų nutraukus atitinkamos kelionės paslaugų paketo sutartį, rodo, kad šis grąžinimas turi būti vykdomas pinigais, nes šiuo terminu siekiama užtikrinti, kad atitinkamas keliautojas netrukus po šios sutarties nutraukimo galėtų vėl laisvai disponuoti pinigų suma, kurią sumokėjo už šį kelionės paslaugų paketą. Kita vertus, tokio termino nustatymas būtų mažai naudingas, jei šis keliautojas turėtų pasitenkinti kuponu arba kita atidėto pobūdžio paslauga, kuria jis bet kuriuo atveju galėtų pasinaudoti tik pasibaigus šiam terminui.
- 31 Be to, kaip išvados 26 punkte iš esmės pažymėjo generalinė advokatė, platesnis Direktyvos 2015/2302 kontekstas, t. y. keliautojų teisių ir vartotojų apsaugos sritis, parodo, kad, kai Sąjungos teisės aktų leidėjas konkrečiame su šia sritimi susijusiame teisės akte numato galimybę pareigą sumokėti pinigų sumą pakeisti kitos formos paslauga, pavyzdžiui, be kita ko, pasiūlyti kuponus, tokia galimybė aiškiai numatoma šiame teisės akte. Taigi tai, kad Direktyvos 2015/2302 12 straipsnio formuluotėje nėra jokios nuorodos į tokią galimybę, patvirtina, kad šis straipsnis susijęs tik su grąžinimu pinigais.
- 32 Antra, kiek tai susiję su Direktyva 2015/2302 siekiamu tikslu, iš šios direktyvos 1 straipsnio, siejamo su jos 5 konstatuojamąja dalimi, matyti, kad jos tikslas yra prisidėti prie tinkamo vidaus rinkos veikimo ir aukšto bei kuo vienodesnio vartotojų apsaugos lygio užtikrinimo (šiuo klausimu žr. 2023 m. sausio 12 d. Sprendimo *FTI Touristik (Kelionės į Kanarų salas paslaugų paketas), C-396/21, EU:C:2023:10, 29 punktą*).

- 33 Minėtos direktyvos 12 straipsnio 2 ir 3 dalyse keliautojams suteikta teisė į grąžinimą atitinka šį vartotojų apsaugos tikslą, todėl toks sąvokos „grąžinimas“, kaip ji suprantama pagal šį 12 straipsnį, aiškinimas, pagal kurį atitinkamas keliautojas turi teisę reikalauti, kad jam būtų grąžinta už atitinkamą kelionės paslaugų paketą sumokėta pinigų suma, kuria jis galėtų laisvai disponuoti, labiau atitinka šį keliautojo interesų apsaugos tikslą, taigi, ir prisideda prie šio tikslo įgyvendinimo, nei aiškinimas, pagal kurį pakanka, kad atitinkamas organizatorius keliautojui pasiūlytų kuponą ar kitokios formos atidėto pobūdžio kompensaciją.
- 34 Tai nepakenkia keliautojo, kuris yra kelionės paslaugų paketo sutarties šalis, galimybei savanoriškai sutikti vietoj pinigų sumos grąžinimo priimti kuponą, jei tokia galimybė neatima iš jo teisės į tokį grąžinimą, kaip nurodyta Rekomendacijos 2020/648 9 konstatuojamojoje dalyje.
- 35 Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, į pirmąjį klausimą reikia atsakyti, kad Direktyvos 2015/2302 12 straipsnio 2 ir 3 dalys turi būti aiškinamos taip, kad tuo atveju, kai nutraukus kelionės paslaugų paketo sutartį šio kelionės paslaugų paketo organizatorius pagal šią nuostatą privalo grąžinti atitinkamam keliautojui visas už šį paketą sumokėtas sumas, toks grąžinimas apima tik šių sumų grąžinimą pinigais.

Dėl antrojo klausimo

- 36 Antruoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia išsiaiškinti, ar Direktyvos 2015/2302 12 straipsnio 2–4 dalys turi būti aiškinamos taip, kad pagal jas draudžiamos nacionalinės teisės nuostatos, pagal kurias, kilus pasaulinei sveikatos krizei, kliudančiai vykdyti kelionės paslaugų paketo sutartis, kelionės paslaugų paketų organizatoriai laikinai atleidžiami nuo pareigos ne vėliau kaip per 14 dienų nuo sutarties nutraukimo dienos grąžinti atitinkamiems keliautojams visas pagal nutrauktą sutartį sumokėtas sumas, įskaitant atvejus, kai tokiais teisės aktais siekiama užkirsti kelią situacijai, kai šių kelionių organizatorių mokumas būtų paveiktas taip, kad dėl didelio tikėtinų reikalavimų grąžinti sumokėtus pinigus prašymų skaičiaus kiltų grėsmė jų egzistavimui, ir taip išsaugoti atitinkamo sektoriaus gyvybingumą.
- 37 Pirmiausia reikia pažymėti, kad, atsižvelgiant į atsakymą į pirmąjį klausimą, pagal Direktyvos 2015/2302 12 straipsnio 2 dalį ir 3 dalies b punktą kelionės paslaugų paketo organizatoriai įpareigojami pinigais grąžinti atitinkamiems keliautojams visas už atitinkamą kelionės paslaugų paketą sumokėtas sumas, kai ši kelionės sutartis nutraukiama dėl „neišvengiamų ir nepaprastų“ aplinkybių, kurios daro didelį poveikį minėtai kelionės sutarčiai arba trukdo ją vykdyti.
- 38 Kaip priminta šio sprendimo 22 punkte, pagal Potvarkio Nr. 2020-315 1 straipsnį kelionių organizatoriams buvo leista, kiek tai susiję su „sutarčių nutraukimais“, apie kuriuos pranešta laikotarpiu nuo 2020 m. kovo 1 d. iki rugsėjo 15 d., t. y. laikotarpiu, kuris prasidėjo prieš pat COVID-19 pandemijos protrūkį ir baigėsi praėjus keliems mėnesiams po jo, ne vėliau kaip per 3 mėnesius nuo pranešimo apie atitinkamos kelionės paslaugų paketo sutarties „nutraukimą“ pasiūlyti atitinkamam keliautojui kuponą vietoj pinigų sumos, atitinkančios pagal šią kelionės sutartį sumokėtas sumas, grąžinimo, o toks grąžinimas pinigais tampa privalomas tik pasibaigus 18 mėnesių kupono galiojimo laikotarpiui.
- 39 Kadangi antruoju klausimu iš esmės siekiama suteikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui galimybę įvertinti tokios nacionalinės teisės nuostatos suderinamumą su atitinkamam kelionių organizatoriui tenkančia pareiga grąžinti visą sumą, nustatyta

Direktyvos 2015/2302 12 straipsnio 2 dalyje ir 3 dalies b punkte, šis klausimas neišvengiamai grindžiamas prielaida, kad nagrinėjamu atveju buvo įvykdytos šios nuostatos taikymo sąlygos, be kita ko, sąlyga, susijusi su „neišvengiamų ir nepaprastų aplinkybių“ atsiradimu.

- 40 Čekijos, Italijos ir Slovakijos vyriausybės teigia, kad Direktyvos 2015/2302 12 straipsnio 2 dalis ir 3 dalies b punktas netaikomi pasaulinės sveikatos krizės, kaip antai COVID-19 pandemijos sukeltos krizės, kontekste, nes toks įvykis nepatenka į „neišvengiamų ir nepaprastų aplinkybių“ sąvoką, kaip ji suprantama pagal šią nuostatą. Todėl dėl šios krizės nutraukiamos sutartys negali suteikti teisės į visų sumų, kurios buvo sumokėtos pagal nutrauktus kelionės paslaugų paketus, gražinimą.
- 41 Taigi pirmiausia reikia išnagrinėti, ar pasaulinė sveikatos krizė, kaip antai COVID-19 pandemija, gali patekti į „neišvengiamų ir nepaprastų aplinkybių“ sąvoką, kaip tai suprantama pagal Direktyvos 2015/2302 12 straipsnio 2 dalį ir 3 dalies b punktą, kad šią nuostatą būtų galima taikyti nacionalinės teisės aktuose, kaip antai Potvarkio Nr. 2020-315 1 straipsnyje, nurodytiems sutarčių nutraukimams.
- 42 Šiuo klausimu reikia priminti, kad ši sąvoka Direktyvos 2015/2302 3 straipsnio 12 punkte apibrėžta kaip „padėtis, kurios šalis, kuri remiasi tokia padėtimi negali valdyti, ir kurios pasekmė nebūtų buvę galima išvengti, net jei būtų imtasi visų pagrįstų priemonių“.
- 43 Be to, šios direktyvos 31 konstatuojamojoje dalyje patikslinama minėtos sąvokos apimtis; joje nurodyta, kad „[t]okios aplinkybės gali būti, pavyzdžiui, karas, kitos rimtos saugumo problemos, pavyzdžiui, terorizmas, didelė rizika žmonių sveikatai, pavyzdžiui, rimtos ligos protrūkis kelionės tikslo vietoje, arba gaivalinės nelaimės, pavyzdžiui, potvyniai ar žemės drebėjimai, arba meteorologinės sąlygos, dėl kurių tampa neįmanoma į kelionės tikslo vietą keliauti saugiai, kaip buvo susitarta kelionės paslaugų paketo sutartyje“.
- 44 Be to, kaip priminta šio sprendimo 19 punkte, iš Direktyvos 2015/2302 12 straipsnio 2 dalies matyti, kad „neišvengiamomis ir nepaprastomis aplinkybėmis“ galima pateisinti atitinkamo keliautojo sprendimą nutraukti sutartį, suteikiant jam teisę susigrąžinti visas už kelionės paslaugų paketą sumokėtas sumas, tik jeigu jos atsiranda „kelionės tikslo vietoje ar visiškai greta“ ir „dar[o] didelį poveikį paketo vykdymui arba dar[o] didelį poveikį keleivių nuvežimui į kelionės tikslo vietą“.
- 45 Nors siekiant nutraukti kelionės paslaugų paketo sutartį atitinkamo įvykio kvalifikavimas kaip situacijos, patenkančios į „neišvengiamų ir nepaprastų aplinkybių“ sąvoką, kaip tai suprantama pagal šią direktyvą, neišvengiamai priklauso nuo konkrečių bylos aplinkybių ir, be kita ko, konkrečiai sutartų kelionės paslaugų bei šio įvykio pasekmių numatytoje kelionės tikslo vietoje, vis dėlto pasaulinė sveikatos krizė, kaip antai COVID-19 pandemija, turi būti laikoma galinčia patekti į šią sąvoką.
- 46 Tokio įvykio akivaizdžiai negalima kontroliuoti, o jo pasekmių nebūtų buvę galima išvengti net ir imantis visų pagrįstų priemonių. Be to, šis įvykis atskleidžia tai, kad egzistuoja minėtos direktyvos 31 konstatuojamojoje dalyje nurodyta „didelė rizika žmonių sveikatai“.
- 47 Šiuo klausimu neturi reikšmės tai, kad, kaip ir tos pačios direktyvos 12 straipsnio 2 dalyje, šioje konstatuojamojoje dalyje ši frazė iliustruojama pasitelkiant „rimtos ligos protrūki[o] kelionės tikslo vietoje“ pavyzdį, o tokiu patikslinimu siekiama ne apriboti „neišvengiamų ir nepaprastų

aplinkybių“ sąvokos taikymo sritį vietiniais įvykiais, o parodyti, kad šios aplinkybės bet kuriuo atveju turi susiklostyti, be kita ko, numatytoje kelionės tikslo vietoje ir dėl to daryti didelį poveikį atitinkamo kelionės paslaugų paketo vykdymui.

- 48 Kaip išvados 58 punkte iš esmės pažymėjo generalinė advokatė, jeigu pavojingos ligos išplitimas kelionės tikslo vietoje gali patekti į šią sąvoką, tas pats *a fortiori* turėtų būti taikoma pavojingos ligos išplitimui visame pasaulyje, nes tokios ligos poveikis taip pat yra jaučiamas toje kelionės tikslo vietoje.
- 49 Be to, Direktyvos 2015/2302 12 straipsnio 2 dalies ir 3 dalies b punkto aiškinamas, pagal kurį ši nuostata taikoma tik vietinės reikšmės, o ne didesnio masto įvykiams, prieštarautų, viena vertus, teisinio saugumo principo taikymui, nes, nesant jokio šia direktyva šiuo tikslu numatyto atribojimo kriterijaus, šių dviejų kategorijų įvykių atskyrimas gali būti neiškus ir kintamas, o tai galiausiai lemtų tai, kad apsauga, kurią suteikia minėta nuostata, taptų abejotina.
- 50 Kita vertus, toks aiškinimas neatitiktų Direktyva 2015/2302 siekiamo vartotojų apsaugos tikslo. Tai reikštų, kad keliautojai, kurie nutraukia kelionės paslaugų paketo sutartį dėl to, kad atsirado lokaliai apribota liga, neprivalėtų mokėti sutarties nutraukimo mokesčio, o keliautojai, nutraukiantys šią sutartį dėl pasaulinio masto ligos atsiradimo, turėtų tokį mokesį mokėti, todėl pasaulinės sveikatos krizės atveju atitinkami keliautojai būtų mažiau apsaugoti nei vietinio ligos protrūkio atveju.
- 51 Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, reikia konstatuoti, kad sąvoka „neišvengiamos ir nepaprastos aplinkybės“, kaip ji suprantama pagal Direktyvos 2015/2302 12 straipsnio 2 dalį ir 3 dalies b punktą, gali apimti pasaulinės sveikatos krizės protrūkį, todėl ši nuostata gali būti taikoma kelionės paslaugų paketo sutarčių nutraukimui, kai jis grindžiamas tokio įvykio sukeltomis pasekmėmis.
- 52 Antra, Prancūzijos vyriausybė vis dėlto teigia, kad tokia situacija, kaip sveikatos krizė, susijusi su COVID-19 pandemija, yra tokio masto, jog ji taip pat laikytina *force majeure* atveju, o ši sąvoka gali apimti atvejus, kurių aplinkybės viršija situacijas, numatytas priimant Direktyvos 2015/2302 12 straipsnio 2 dalį ir 3 dalies b punktą. Iš to ši vyriausybė daro išvadą, kad šiuo pagrindu valstybėms narėms leidžiama nukrypti nuo šios nuostatos, kiek tai susiję su tokiais atvejais.
- 53 Šiuo klausimu, pirma, reikia priminti, kad, kaip matyti iš suformuotos jurisprudencijos, kadangi *force majeure* aplinkybių sąvokos turinys nėra identiškas įvairiose Sąjungos teisės taikymo srityse, jos reikšmė turi būti nustatyta atsižvelgiant į teises aplinkybes, kuriomis ji turi būti taikoma (2017 m. sausio 25 d. Sprendimo *Vilkas*, C-640/15, EU:C:2017:39, 54 punktas).
- 54 Kaip pripažįsta pati Prancūzijos vyriausybė, sąvoka „neišvengiamos ir nepaprastos aplinkybės“, kaip ji suprantama pagal Direktyvos 2015/2302 12 straipsnio 2 dalį ir 3 dalies b punktą, panaši į *force majeure* aplinkybių sąvoką, kaip ji apibrėžta suformuotoje jurisprudencijoje, t. y. kaip apimanti neįprastas ir nenumatytas aplinkybes, nepriklausančias nuo anuliavimą skelbiančios šalies valios, ir kai pasekmių nebuvo galima išvengti, netgi ir viską tinkamai parengus (2010 m. kovo 4 d. Sprendimo *Komisija / Italija*, C-297/08, EU:C:2010:115, 85 punktas). Taigi, nepaisant to, kad šioje direktyvoje nėra jokios nuorodos į *force majeure* aplinkybes, ši „neišvengiamų ir nepaprastų aplinkybių“ sąvoka sukonkretina *force majeure* aplinkybių sąvoką šioje direktyvoje.

- 55 Antra, kaip išvados 55 punkte taip pat pažymėjo generalinė advokatė, Direktyvos 2015/2302 genezė, be kita ko, jos parengiamieji darbai, patvirtina, kad minėta „neišvengiamų ir nepaprastų aplinkybių“ sąvoka pakeitė *force majeure* aplinkybių sąvoką, vartotą 1990 m. birželio 13 d. Tarybos direktyvoje 90/314/EEB dėl kelionių, atostogų ir organizuotų išvykų paketų (OL L 158, 1990, p. 59; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 13 sk., 10 t., p. 132), kuri buvo panaikinta ir pakeista Direktyva 2015/2302.
- 56 Vadinasi, sąvoka „neišvengiamos ir nepaprastos aplinkybės“, kaip ji suprantama pagal šios direktyvos 12 straipsnio 2 dalį ir 3 dalies b punktą, yra išsamus *force majeure* aplinkybių sąvokos įgyvendinimas pagal minėtą direktyvą.
- 57 Taigi valstybės narės neturi pagrindo dėl *force majeure* aplinkybių atleisti, nors ir laikinai, kelionės paslaugų paketo organizatorių nuo Direktyvos 2015/2302 12 straipsnio 2–4 dalyse numatytos grąžinimo pareigos, nes nei šioje, nei jokiaje kitoje šios direktyvos nuostatoje nenumatyta imperatyvios šios pareigos išimties *force majeure* aplinkybių atveju (pagal analogiją žr. 2013 m. rugsėjo 26 d. Sprendimo *ÖBB-Personenverkehr*, C-509/11, EU:C:2013:613, 49 ir 50 punktus).
- 58 Iš to, kas išdėstyta, matyti, kad nutraukus kelionės paslaugų paketo sutartį dėl pasaulinės sveikatos krizės atitinkami kelionių organizatoriai privalo grąžinti atitinkamiems keliautojams visas už paketą sumokėtas sumas, laikydamiesi šios direktyvos 12 straipsnio 4 dalyje numatytų sąlygų.
- 59 Trečia, dėl klausimo, ar pagal Direktyvą 2015/2302 valstybėms narėms vis dėlto leidžiama pasaulinės sveikatos krizės, kaip antai COVID-19 pandemijos, aplinkybėmis atleisti kelionės paslaugų paketų organizatorius nuo tokios grąžinimo pareigos, reikia pažymėti, kad iš šios direktyvos 4 straipsnio matyti, jog, jeigu nenustatyta kitaip, minėta direktyva siekiama visiškai suderinti numatytą sritį, todėl valstybės narės negali priimti nuostatų, kurios skirtųsi nuo toje pačioje direktyvoje įtvirtintų nuostatų, be kita ko, griežtesnių nuostatų, skirtų skirtingam atitinkamų keliautojų apsaugos lygiui užtikrinti.
- 60 Be to, iš Direktyvos 2015/2302 23 straipsnio 2 ir 3 dalių matyti, kad pagal šią direktyvą atitinkamiems keliautojams suteiktos teisės yra imperatyvaus pobūdžio.
- 61 Kelionių organizatorių atleidimas nuo pareigos grąžinti atitinkamiems keliautojams už paketą sumokėtas sumas reiškia, kad, pažeidžiant Direktyvos 2015/2302 4 straipsnį, sumažinamas šių keliautojų apsaugos lygis, nustatytas šios direktyvos 12 straipsnio 2–4 dalyse.
- 62 Taigi nacionalinės teisės aktai, kuriais kelionės paslaugų paketo organizatoriai atleidžiami nuo grąžinimo pareigos, jiems tenkančios pagal Direktyvos 2015/2302 12 straipsnio 2–4 dalis, prieštarauja tai nuostatai.
- 63 Vis dėlto Slovakijos vyriausybė teigia, kad įgyvendindamos Direktyvą 2015/2302 valstybės narės gali remtis *force majeure* aplinkybėmis, siekdamos priimti tokius teisės aktus, kai dėl nepalankios padėties, susijusios su pasauline sveikatos krize, kaip antai COVID-19 pandemija, ir, be kita ko, dėl jos kilusių finansinių pasekmių turizmo sektoriui jos negali įvykdyti pareigos įgyvendinti šią direktyvą.
- 64 Šiuo klausimu pirmiausia reikia pažymėti, kad iš šio sprendimo 62 punkte padarytos išvados matyti, jog tokiais nacionalinės teisės aktais gali būti pažeista kiekvienai valstybei narei, kuriai skirta Direktyva 2015/2302, tenkanti pareiga savo nacionalinės teisės sistemose imtis visų

reikalingų priemonių šios direktyvos veiksmingumui siektino tikslo atžvilgiu užtikrinti (šiuo klausimu žr. 2022 m. liepos 12 d. Sprendimo *Nord Stream 2 / Parlamentas ir Taryba*, C-348/20 P, EU:C:2022:548, 69 punktą).

- 65 Be to, Teisingumo Teismas yra nusprendęs, kad baiminimasis dėl vidaus sunkumų negali pateisinti to, kad valstybė narė neteisingai taiko Sąjungos teisę (2009 m. vasario 17 d. Sprendimo *Azelvandre*, C-552/07, EU:C:2009:96, 50 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).
- 66 Žinoma, iš Teisingumo Teismo jurisprudencijos, suformuotos bylose dėl procedūrų dėl įsipareigojimų neįvykdymo pagal SESV 258 straipsnį, matyti, kad, kai valstybė narė neįvykdo įsipareigojimų pagal Sąjungos teisę, negalima atmesti galimybės, kad dėl tokio nevykdymo ji gali remtis *force majeure* aplinkybėmis.
- 67 Šiuo klausimu, remiantis suformuota jurisprudencija, pažymėtina, kad nors *force majeure* aplinkybių sąvoka nereiškia absoliutaus neįmanomumo, vis dėlto ji reikalauja, kad nagrinėjamų veiksmų neatlikimas būtų atsiradęs dėl neįprastų ir nenumatytų aplinkybių, kurių pasekmių nebuvo galima išvengti net ir imantis visų rūpestingų veiksmų ir kurios nepriklausytų nuo subjekto, kuris jomis remiasi; be to, *force majeure* aplinkybėmis galima remtis tik tokį laikotarpį, kuris būtinas šiems sunkumams pašalinti (šiuo klausimu žr. 2001 m. gruodžio 13 d. Sprendimo *Komisija / Prancūzija*, C-1/00, EU:C:2001:687, 131 punktą ir jame nurodytą jurisprudenciją; taip pat 2010 m. kovo 4 d. Sprendimo *Komisija / Italija*, C-297/08, EU:C:2010:115, 85 punktą ir jame nurodytą jurisprudenciją).
- 68 Net darant prielaidą, kad ši jurisprudencija gali būti aiškinama taip, kad pagal ją valstybėms narėms leidžiama savo nacionaliniuose teismuose veiksmingai įrodinėti, jog nacionalinės teisės aktų neatitiktis direktyvos nuostatomis pateisinama *force majeure* aplinkybėmis, siekiant, kad šie teisės aktai galėtų būti toliau taikomi būtiną laikotarpį, reikia konstatuoti, kad nacionalinės teisės aktai, kaip antai Potvarkio Nr. 2020-315 1 straipsnis, akivaizdžiai neatitinka iš minėtos jurisprudencijos kylančių rėmimosi *force majeure* aplinkybėmis sąlygų.
- 69 Šiuo klausimu, pirma, pažymėtina, kad, nors tokio masto sveikatos krizė, kokia susiklostė dėl COVID-19 pandemijos, nėra susijusi su atitinkama valstybe nare, taip pat yra neįprasta ir nenuspėjama, nacionalinės teisės aktai, kuriais visi kelionės paslaugų paketų organizatoriai bendrai atleidžiami nuo pareigos grąžinti, numatytos Direktyvos 2015/2302 12 straipsnio 2–4 dalyse, kiek tai susiję su sutarties nutraukimu, apie kurią pranešta per iš anksto nustatytą kelių mėnesių laikotarpį, dėl savo pobūdžio negali būti pateisinami dėl tokio įvykio kylančiais suvaržymais, taigi, ir atitikti rėmimosi *force majeure* aplinkybėmis sąlygų.
- 70 Bendrai laikinai sustabdžius šios grąžinimo pareigos vykdymą, tokia teisės nuostata taikoma ne tik tais atvejais, kai tokie suvaržymai, be kita ko, finansiniai, iš tikrųjų atsirado, bet ir visoms sutartims, kurios buvo nutrauktos per referencinį laikotarpį, neatsižvelgiant į konkrečią ir individualią atitinkamų kelionių organizatorių finansinę padėtį.
- 71 Antra, iš Teisingumo Teismo turimos bylos medžiagos nematyti, kad finansinių pasekmių, su kuriomis buvo siekiama kovoti Potvarkio Nr. 2020-315 1 straipsniu, būtų buvę galima išvengti kitaip nei pažeidžiant Direktyvos 2015/2302 12 straipsnio 2–4 dalis ir, be kita ko, atitinkamų kelionių organizatorių naudai priimant tam tikras valstybės pagalbos priemones, kurios gali būti leidžiamos pagal SESV 107 straipsnio 2 dalies b punktą; kaip generalinė advokatė nurodė išvados 82–84 punktuose, šia galimybe pasinaudojo kitos valstybės narės.

- 72 Šiomis aplinkybėmis, nors kelios vyriausybės pabrėžė, kad tokių valstybės pagalbos priemonių priėmimas daugeliui valstybių narių būtų sukėlęs ypatingų sunkumų, nes galimybė priimti šias priemones per trumpą laiką priklauso, be kita ko, nuo esamų kelionės paslaugų paketų sektoriaus organizavimo struktūrų ir nuo joms priimti reikalingo laiko pagal jų vidaus procedūras, šiuo klausimu reikia priminti, kad pagal Teisingumo Teismo suformuotą jurisprudenciją valstybė narė negali remtis vidaus sunkumais, kad pateisintų Sąjungos teisėje nustatytų pareigų neįvykdymą (2013 m. birželio 25 d. Sprendimo *Komisija / Čekijos Respublika*, C-241/11, EU:C:2013:423, 48 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija; taip pat 2014 m. lapkričio 6 d. Sprendimo *Komisija / Belgija*, C-395/13, EU:C:2014:2347, 51 punktas).
- 73 Šiomis aplinkybėmis taip pat negalima pritarti, be kita ko, Čekijos vyriausybės pateiktam argumentui, kad sprendimas suteikti valstybės pagalbą turi būti „krašutinė priemonė“. Šiuo klausimu pakanka pažymėti, kad pagal Sąjungos teisę valstybėms narėms leidžiama, laikantis šiuo tikslu nustatytų sąlygų, numatyti tam tikras valstybės pagalbos formas, be kita ko, tas, kurios gali būti laikomos suderinamomis su vidaus rinka pagal SESV 107 straipsnio 2 dalies b punktą, nors ši teisė būtent ir neleidžia joms nevykdyti pareigos savo nacionalinės teisės sistemoje imtis visų būtinų priemonių direktyvos (šiuo atveju – Direktyvos 2015/2302) veiksmingumui užtikrinti.
- 74 Be to, reikia pažymėti, kad valstybės narės taip pat turėjo galimybę nustatyti priemones, kuriomis keliautojai neįpareigojami, bet skatinami arba jiems palengvinama vietoj grąžinimo pinigais priimti kuponai, o tokie sprendimai taip pat gali padėti sušvelninti atitinkamų kelionių organizatorių likvidumo problemas, kaip nurodyta Rekomendacijoje 2020/648, be kita ko, jos 15 konstatuojamojoje dalyje.
- 75 Trečia, kaip išvados 80 punkte taip pat pažymėjo generalinė advokatė, nacionalinės teisės nuostatos, kaip antai Potvarkio Nr. 2020-315 1 straipsnis, tiek, kiek jose numatyta atleisti kelionės paslaugų paketo organizatorius nuo pareigos grąžinti sumokėtus pinigus ne ilgiau kaip 21 mėnesį nuo pranešimo apie atitinkamos kelionės paslaugų paketo sutarties „nutraukimą“, akivaizdžiai nėra parengtos taip, kad jų poveikis būtų apribotas laikotarpiu, būtinu sunkumams, kilusiems dėl įvykio, kuris gali būti laikomas *force majeure* aplinkybe, įveikti.
- 76 Atsižvelgiant į visa tai, kas išdėstyta, į antrąjį klausimą reikia atsakyti, kad Direktyvos 2015/2302 12 straipsnio 2–4 dalys, siejamos su šios direktyvos 4 straipsniu, turi būti aiškinamos taip, kad pagal jas draudžiamos nacionalinės teisės nuostatos, pagal kurias, kilus pasaulinei sveikatos krizei, kliudančiai vykdyti kelionės paslaugų paketo sutartį, kelionės paslaugų paketų organizatoriai laikinai atleidžiami nuo pareigos ne vėliau kaip per 14 dienų nuo sutarties nutraukimo dienos grąžinti atitinkamiems keliautojams visas pagal nutrauktą sutartį sumokėtas sumas, įskaitant atvejus, kai tokiais teisės aktais siekiama užkirsti kelią situacijai, kai šių kelionių organizatorių mokumas būtų paveiktas taip, kad dėl didelio tikėtinų reikalavimų grąžinti sumokėtus pinigus prašymų skaičiaus kiltų grėsmė jų egzistavimui, ir taip išsaugoti atitinkamo sektoriaus gyvybingumą.

Dėl trečiojo klausimo

- 77 Trečiuoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia išsiaiškinti, ar Sąjungos teisė turi būti aiškinama taip, kad pagal ją nacionaliniam teismui, nagrinėjančiam ieškinį dėl nacionalinės teisės akto, prieštaraujančio Direktyvos 2015/2302 12 straipsnio 2–4 dalims, panaikinimo, leidžiama koreguoti savo sprendimo, kuriuo šis nacionalinės teisės aktas panaikinamas, padarinius laiko atžvilgiu.

- 78 Reikia priminti, kad atitinkamos valstybės narės valdžios institucijos privalo imtis visų tinkamų bendrų ar konkrečių priemonių, kad būtų užtikrintas Sąjungos teisės laikymasis jos teritorijoje (šiuo klausimu žr. 2007 m. birželio 21 d. Sprendimo *Jonkman ir kt.*, C-231/06–C-233/06, EU:C:2007:373, 38 punktą).
- 79 Šiuo klausimu iš suformuotos jurisprudencijos matyti, kad pagal ESS 4 straipsnio 3 dalyje įtvirtintą lojalaus bendradarbiavimo principą valstybės narės turi panaikinti neteisėtas Sąjungos teisės pažeidimo pasekmes; tokią pareigą pagal savo kompetenciją turi kiekviena atitinkamos valstybės narės institucija, įskaitant nacionalinius teismus, kuriems pareikšti ieškiniai dėl nacionalinių aktų, kuriuose toks pažeidimas įtvirtintas (šiuo klausimu žr. 2019 m. liepos 29 d. Sprendimo *Inter-Environnement Wallonie ir Bond Beter Leefmilieu Vlaanderen*, C-411/17, EU:C:2019:622, 170 ir 171 punktus ir juose nurodytą jurisprudenciją).
- 80 Darytina išvada, kad, kai nacionalinis teismas nagrinėja ieškinį dėl nacionalinės teisės akto, kuris, jo nuomone, prieštarauja Sąjungos teisei, panaikinimo, jis privalo, laikydamasis tokiems ieškiniams taikytinų procesinių taisyklių, nustatytų jo vidaus teisės sistemoje, ir lygiavertiškumo bei veiksmingumo principų, panaikinti šį teisės aktą.
- 81 Tiesa, kad Teisingumo Teismas pripažino, jog nacionaliniai teismai išimtinėmis aplinkybėmis turi galimybę pakoreguoti savo sprendimų panaikinti nacionalinės teisės aktus, pripažintus nesuderinamais su Sąjungos teise, padarinius.
- 82 Taigi iš Teisingumo Teismo jurisprudencijos matyti, kad nacionaliniam teismui gali būti leidžiama, remiantis su aplinkos apsauga susijusiais imperatyviais pagrindais arba poreikiu išvengti realios ir didelės grėsmės, kad atitinkamoje valstybėje narėje bus nutrauktas elektros energijos tiekimas, išimtinai ir kiekvienu konkrečiu atveju taikyti nacionalinės teisės nuostatą, suteikiančią jam teisę palikti galioti tam tikrus panaikinto nacionalinės teisės akto padarinius, jeigu laikomasi šioje jurisprudencijoje nurodytų sąlygų (šiuo klausimu žr. 2019 m. liepos 29 d. Sprendimo *Inter-Environnement Wallonie ir Bond Beter Leefmilieu Vlaanderen*, C-411/17, EU:C:2019:622, 178 ir 179 punktus).
- 83 Vis dėlto nagrinėjamu atveju, viena vertus, kaip išvados 101 punkte pažymėjo generalinė advokatė, kad ir kokios rimtos būtų COVID-19 pandemijos finansinės pasekmės kelionės paslaugų paketų sektoriui, kurias nacionalinis teismas nurodo savo trečiajame klausime, reikia konstatuoti, kad tokia grėsmė šiame sektoriuje veikiančių ūkio subjektų ekonominiams interesams negali būti prilyginta imperatyviems pagrindams, susijusiems su aplinkos apsauga arba elektros energijos tiekimu atitinkamoje valstybėje narėje, kurie buvo nagrinėjami byloje, kurioje priimtas 2012 m. vasario 28 d. Sprendimas *Inter-Environnement Wallonie ir Terre wallonne* (C-41/11, EU:C:2012:103, 57 punktą).
- 84 Kita vertus, reikia pažymėti, kad per teismo posėdį Prancūzijos vyriausybė nurodė, jog žala, kuri gali atsirasti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui panaikinus Potvarkį Nr. 2020-315, būtų „nereikšminga“. Taigi bet kuriuo atveju neatrodo, kad pagrindinėje byloje nagrinėjamo nacionalinės teisės akto panaikinimas sukeltų tokio masto neigiamas pasekmes kelionės paslaugų paketų sektoriui, kad būtų būtina palikti galioti jo padarinius, siekiant apsaugoti šio sektoriaus ūkio subjektų finansinius interesus.
- 85 Šiomis aplinkybėmis į trečiąjį klausimą reikia atsakyti, kad Sąjungos teisė, be kita ko, ESS 4 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas lojalus bendradarbiavimo principas, turi būti aiškinama taip, kad pagal ją nacionaliniam teismui, nagrinėjančiam ieškinį dėl nacionalinės teisės akto,

prieštaraujančio Direktyvos 2015/2302 12 straipsnio 2–4 dalims, panaikinimo, neleidžiama koreguoti savo sprendimo, kuriuo šis nacionalinės teisės aktas panaikinamas, padarinių laiko atžvilgiu.

Dėl bylinėjimosi išlaidų

- 86 Kadangi šis procesas pagrindinės bylos šalims yra vienas iš etapų prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikuso teismo nagrinėjamoje byloje, bylinėjimosi išlaidų klausimą turi spręsti šis teismas. Išlaidos, susijusios su pastabų pateikimu Teisingumo Teismui, išskyrus tas, kurias patyrė minėtos šalys, nėra atlygintinos.

Remdamasis šiais motyvais, Teisingumo Teismas (antroji kolegija) nusprendžia:

- 1. 2015 m. lapkričio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos (ES) 2015/2302 dėl kelionės paslaugų paketų ir susijusių kelionės paslaugų rinkinių, kuria iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2006/2004 ir Direktyva 2011/83/ES bei panaikinama Tarybos direktyva 90/314/EEB, 12 straipsnio 2 ir 3 dalys**

turi būti aiškinamos taip:

tuo atveju, kai nutraukus kelionės paslaugų paketo sutartį šio kelionės paslaugų paketo organizatorius pagal šią nuostatą privalo grąžinti atitinkamam keliautojui visas už šį paketą sumokėtas sumas, toks grąžinimas apima tik šių sumų grąžinimą pinigais.

- 2. Direktyvos 2015/2302 12 straipsnio 2–4 dalys, siejamos su šios direktyvos 4 straipsniu,**

turi būti aiškinamos taip:

pagal jas draudžiamos nacionalinės teisės nuostatos, pagal kurias, kilus pasaulinei sveikatos krizei, kliudančiai vykdyti kelionės paslaugų paketo sutartis, kelionės paslaugų paketų organizatoriai laikinai atleidžiami nuo pareigos ne vėliau kaip per 14 dienų nuo sutarties nutraukimo dienos grąžinti atitinkamiems keliautojams visas pagal nutrauktą sutartį sumokėtas sumas, įskaitant atvejus, kai tokiais teisės aktais siekiama užkirsti kelią situacijai, kai šių kelionių organizatorių mokumas būtų paveiktas taip, kad dėl didelio tikėtinų reikalavimų grąžinti sumokėtus pinigus prašymų skaičiaus kiltų grėsmė jų egzistavimui, ir taip išsaugoti atitinkamo sektoriaus gyvybingumą.

- 3. Sąjungos teisė, be kita ko ESS 4 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas lojalus bendradarbiavimo principas,**

turi būti aiškinamas taip:

pagal ją nacionaliniam teismui, nagrinėjančiam ieškinį dėl nacionalinės teisės akto, prieštaraujančio Direktyvos 2015/2302 12 straipsnio 2–4 dalims, panaikinimo, neleidžiama koreguoti savo sprendimo, kuriuo šis nacionalinės teisės aktas panaikinamas, padarinių laiko atžvilgiu.

Parašai.